

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

הלכות והליכות בענין קבלת שבת

גליון יז

בסגולותיו – כל הקורא שיר השירים בערב שבת ניצול מדינה של גהינום (מעשה רוקח).

מי שאין לו זמן לומר קודם קבלת שבת יאמר ד' פסוקים אלו: "ישקני מנשיקות פיהו" (א, ב), "עורי צפון" (ד, טז), "קול דודי" (ב, ח), "באתי לגני" (ח, א), וסימנך יעקב, והטעם שלא יאמר בשבת: משום דאין לומר שהש"ר בשבת, והטעם ע"פ הגמרא (שבת קטז ע"ב) דאין לקרוא כתובים בשבת (שו"ת שיח יצחק קסב). ומיהו היעב"ץ (דיני ער"ש לט) כתב שיאמר בשבת, וכן כתב ביסוד ושורש העבודה (שער ח פרק א). בכה"ח הביא מנהג לומר שהש"ר בין מנחה לערבית אחר שאמרו קבלת שבת (רס אות בז).

קבלת שבת

אחרי מנחה אומרים קבלת שבת שהם ששה פרקים מתהילים, והיא נחשבת לתוספת שבת ולכן מן הראוי לומר אותם לפני השקיעה ולהמשיך לתוך השקיעה ומיהו האומרים אחרי השקיעה יש להם על מי לסמוך (משמרת השבת נאות ג ד).

אמירה בציבור – נוהגים לומר תפילה זו בציבור אע"פ שאין בה קדיש שצריך עשרה, והטעם: לפי שברוב עם הדרת מלך (סידור יעב"ץ לפני סדר ק"ש, קצה"ש סימן עז בשם תשובות הלכות קטנות הא נב). סמך לדבר ע"פ המדרש שהשבת היא בת זוגה של ישראל וכמו בברכת חתנים צריך שיהיה עשרה ח"ה בקבלת שבת (ליקוטי מהרי"ח בשם ספר שח בשם בהלק"ש).

אמירה על הבימה

הטעם שבתפילה זו החזן עומד על הבימה ולא על עמוד הש"ץ כמו בכל התפילות, לפי שדורות הראשונים היו יוצאים לקבל את השבת בשדות ולזכור זה הולך החזן לקבל את

רבי חנינא מתעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא ואמר בואו ונצא לקראת שבת כלה מלכתא, רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה (שבת קט ע"א, ב"ק לב, א).

מנחה בערב שבת

נכנסים לבית הכנסת ומתפללים תפילת מנחה כמו שאר ימות השבוע ואין נופלים על פניהם (טושו"ע או"ח רסז). והטעם: משום דהוי ערב שבת ומפני כבוד השבת לא אמרינן, והוא הדין בערב יו"ט (ערוך השולחן רסז א).

מנחה גדולה – וכתב המשנ"ב (שם ס"ק א, כה"ח שם ב) ונראה דה"ה כשמתפללים מנחה גדולה אחר חצות, והטעם: משום דתוספת קדושת שבת מתחיל להתגלות בע"ש אחר שעה חמישית מן היום כמבואר בספר שער הכוונות (כה"ח רסז ב). (וכן מי שאוכל פת אחר חצות יאמר "שיר המעלות בשוב השם" ולא "על נהרות בבל" מהטעם הנ"ל (משנ"ב שם)).

שיר השירים

יש הנוהגים לומר שיר השירים ויש להזהר בדקדוקי המילים והטעמים ולא יפסיק בדיבור (של"ה).

והטעם: אמרו חז"ל אין העולם כדאי כיום שניתנה בו שהש"ר לישראל, שכל הכתובים קודש ושהש"ר קודש קדשים, ואין בכל ימות השבוע שעה מקודשת כשעה זו, לפי שאז מתגלה תוספת אור קדושת השבת בנוף האדם ואז ראוי לקרותה (פתח הדבר או"ח רס הובא בעולת ראיה).

טעם אחר: כדי לעורר אהבת דודים (של"ה, אור צדיקים כח אות ט).

טעם אחר: לפי שהשבת נקראת כלה [בואי כלה] ובשיר השירים נזכרים כמה פעמים שבחי כלה (אוצר דו"מ עמוד תיד).

השבת על הבימה שהוא המקום הגבוה ומקומו סמוך לפתח (קונטרס אחרון).

טעם אחר: לפי שבתחילה שתקנו סדר קבלת שבת היו שהתנגדו לכך ולבסוף הסכימו בתנאי שהש"ץ יאמר מעל הבימה ולא על יד העמוד של החזן כדי להראות שסדר קבלת שבת אינו מסדר התפילה הרגיל (הערות על הסידור לרא' ברלינר).
טעם אחר: ע"פ מה שאמרו חז"ל (שבת פו, ב) הכל מודים בשבת ניתנה תורה לישראל ע"כ הנהיגו שבעת כניסת השבת יתפלל החזן על הבימה במקום שבו קוראים את התורה (זו השבת קבלת שבת א).

מקור וטעם אמירת ששת המזמורים

ע"פ הגמ' בשבת לה: דאיתא "שש תקיעות היו תוקעים בערב שבת, "תקיעה ראשונה" להבטיל את העובדים בשדות (שיהיה להם זמן לחזור לבית), "תקיעה שנייה להבטיל את העם ממלאכה" מבאר רש"י לסגור את החנויות ולבטל מקח ממכר, "תקיעה שלישית" בכדי לחלוץ תפילין ושיהיה בכדי צלית דג או להדביק פת בתנור ואחר כך עוד שלוש תקיעות תוקע (מדליקים הנר) מריע ותוקע ושובת, ומכיון שהיו צריכים לבטלם מפני המלכות תקנו לומר ו' מזמורים זכר לזה (סידור הגר"א בשם סידור יעב"ץ, סידור רשב"ן חלק תקנות ותפילות עמוד כג).
טעם אחר: שהם כנגד ששת ימי השבוע ו"מזמור שיר ליום השבת" כנגד שבת קודש (סידור בית יעקב לפני סדר ק"ש).

רמזים במזמור: תחילת אותיות מזמורים אלו "יי משלם" רומז על מה שנאמר (ביצה טו ע"ב) "לוי עלי ואני פורע" (מתוך ספר מקור התפילות).

עוד ר"ת של ששה מזמורים אלו ל, ש י, מ, מ, ב, בגמטריא (430) נפש, רמז לנשמה היתירה, ואמירת מזמורים אלו יהיו למשיבת נפש מאשר בידו נפש כל חי (קיצור השל"ה, סידור חת"ס קב"ש).

והטעם שנבחרו מזמורים אלו: לפי שמזמורים אלו מדברים על הנאולה העתידית וזה הסמיכות לשבת, ששבת מראה על יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים שהוא העולם הבא (ערוה"ש רסז ב).

מזמור לדוד

יש שנוהגים לעמוד כשאומרים מזמור זה, לפי שיש בו ז' קולות (קול ה' בכוח, וכו') שכנגדם תקנו ז' ברכות שבתפילת

שמו"ע של שבת לכן צריך לעמוד כבתפילת העמידה (ברכות כט ע"א, ערוה"ש רסז ב) **טעם אחר:** שאז תחילת הזמן לקבלת הנשמה היתירה וגמר קבלת הנשמה הוא באמירת הפיוט "בואי בשלום" (סידור תפלה ישראל כה"ח רסא כז).

אנא בכוח

מיוסד על שם של מ"ב אותיות והוא שם של מעשה בראשית (תוס' רפ"ב חגיגה ד"ה אין דורשין) ולפי שהשבת זכר למעשה בראשית לפיכך אומרים אותו קודם קבלת שבת (ערוך השולחן רסז ב). ונוהגים לומר זאת בלחש (קצות השולחן ע"ג בדה"ש ס"ק ט). ובעמידה (כנה"ג נא).

טעם אחר: לפי שהז' שמות היוצאים "מאנא בכוח" שייכים לז' קולות שבמזמור זה ומטעם זה קבעו לאומרו אחר מזמור לדוד (ליקוטי מהר"ם).

טעם אחר: לפי שאנא בכוח מיוסד כנגד ימי השבוע (כה"ח רל"ב ב).

בשכמל"ו - ומסיימים בשכמל"ו, והטעם: מפני קדושת השם הנרמז באנא בכוח, ומטעם זה נוהגים לאומרו בעמידה (סדר היום מהר"ח חא דף ע"ג).

לכה דודי - פזמון לכה דודי חיבר ר' שלמה אלקבץ ושמו מרומז בתחילת כל פזמון.

שירה בלכה דודי - נהגו לשיר מזמור זה, מקורו על פי המדרש שוחר טוב על התהילים (צב) וז"ל ולא עוד אלא כשהיא (השבת) נכנסת אנו מקבלים אותו בשירין וזמרינן (יסוד ושורש העבודה).

שמור זכור - והטעם שהקדים שמור לזכור אע"פ שבפסוק זכור קודם, שנאמר בדברות ראשונות (שמות כ ז) ושמור נאמר בדברות שניות (דברים ח א), לפי שרצה בעל הפיוט לרמוז שמו בראשי החרוזים לכך היפך הסדר (ליקוטי מהר"ח סדר קבלת שבת בשם ס' מאור ושמש פרשת ואתחנן).

בואי בשלום - כשאומרים בואי בשלום עומדים ומסבבים פנים לאחור (משנ"ב רסב ס"ק י). והטעם: בדרך חכמים שהיו אומרים בוא ונצא לקראת שבת מלכתא (לקראת שבת שם מקור הברכה פרק יד) כשאומרים בואי כלה מטה ראשו לימין, ובואי כלה השני מטה ראשו לשמאל (סידור בית יעקב ק"ש ב, שלמי חגיגה קצב).

טעם אחר: בשביל נתינת כבוד לשבת הנכנסת באותה שעה, כאילו מקבלים אדם חשוב הנכנס (משנ"ב רסב ס"ק ט בשם כנה"ג).
טעם אחר: הפניה לכיוון שקיעת החמה מפני שבסיומה נכנסת שבת (כה"ח רסב לב, שער הכוונות והוא ע"פ הסוד).
טעם אחר: לפי שהיו מגדולי החכמים שהיו יוצאים לשדות בכדי לקבל את השבת ובמקום לצאת לשדות אנו נוהגים בהחזרת פנים לאחור.

אופן הפניה – כשהופכים פניהם צריך לפנות דרך ימין וכן לאחר שאמר בואי בשלום ורוצה לחזור למזרח יפנה דרך ימין ע"פ מה דאמרינן (זבחים סב, ב) כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין (סידור הגר"א).

מזמור שיר ליום השבת (תהילים צג)

אומרים מזמור זה בעמידה לכבוד שבת קודש (של"ה) והטעם באמירת מזמור זה לפי שמזמור זה נאמר לראשונה על ידי אדם הראשון אחר שחטא בערב שבת ונגזרה עליו מיתה, בא יום השבת ונעשה סגנון לפניו ואמר ריבונו כל העולמים בששת ימי המעשה לא נהרג אדם בעולם ובי אתה מתחיל שנאמר (בראשית ב ג) "ויברך אלוהים את יום השביעי ויקדש אותו" ובזכות יום השבת ניצול אדם הראשון מדינה של גיהנום ראה אדם הראשון כוחה של שבת אמר לא לחינם בירך הקב"ה את יום השבת וקידש אותו, התחיל משורר ומזמור ליום השבת שנאמר (תהילים צג א) "מזמור שיר ליום השבת", ואחר כך משה רבינו חידשו שוב (פרקי דרבי אליעזר פרק יא א).

טעם אחר: זכר לבריאת העולם לפי שמובא במדרש כשראו אדם וחוה שנבראו ביום ו', בלילה שנחשך היום בכו שניהם, לשחרית ראו שהאיר היום היו מזמרים ואומרים מזמור שיר ליום השבת וזה הטעם שתקנו לומר מזמור זה בליל שבת ובוקר (סידור רשב"ן חלק תפילות ותקנות).

מי יסד מזמור זה – משה רבינו תקנו, ורמז שמו בתחילת המזמור מזמור שיר ליום השבת למשה, והטעם: שהטיל ל' בתוך שמו מפני ענווה שלא יבינו שהוא תקנו(חיד"א סידור רשב"ש מגרמייזא).

ה' מלך (תהילים צג) – הטעם באמירתו שנאמר בו "גאות לבוש" לפי שתחילת מזמור זה נדרש על כניסת השבת כדאיתא (ר"ה לא, א) כשסיים הקב"ה מלאכתו נתעמף תפארת לבושו לכבוד

שבת קודש, וכן יסדו ביוצר, תפארת עמה ליום המנוחה (סידור יעב"ץ).
טעם אחר: לפי שמזמור שיר ליום השבת מרמז לעולם הבא ובימות המשיח יאמרו כל העולם שה' מלך עליהם (רד"ק תהילים צג א).

ברמזיו – במזמור זה יש מ"ה תיבות ובגימטריא "אדם", שהרי שנברא האדם ביום השישי והוא תכלית הבריאה.

משנת במה מדליקין (שבת פרק ב)

נוהגים לומר פרק במה מדליקין (שוש"ע ער א) **טעם א:** לפי שיש בו דיני הדלקת נרות וכן ג' דברים שצריך אדם לומר ערב שבת בין השמשות ואלו הם – "עשרתם" "ערבתם" "הדליקו את הנר" (טור או"ח ער).

טעם ב: לפי שיש המאחרים לבוא לבית הכנסת מחמת טורח הכנה לשבת וכדי שיספיקו להתתפלל עם הציבור תקנו שהציבור ימתין מעט על ידי אמירת פרק זה (באר היטב או"ח ער).

טעם ג: מפני שנאמר בו דיני הדלקה ואולי עשה שלא כדין שהדליק שמנים ופתילות שאסורים בהדלקה ויספיק ללכת לתקן (ולטעם זה מבואר מדוע אומרים זאת לפני מעריב שיש לו עוד זמן לתקן) (ערוך השולחן ער א).

טעם ד: כדי להמתין למי שלא גמר משום הסכנה (מטה משה תלב).

נוסח ספרד אין אומרים פרק זה, ואומרים במקום זה מאמר הזוהר (תרומה דף קלה עא) **כגוונא,** והטעם שאין אומרים פרק במה מדליקין לפי שהטעם שאומרים קודם מעריב כתב במשנ"ב (רע ס"ק א) משום שבזמנם היו מקדימים להתפלל ערבית מוקדם וע"י קריאת פרק זה ידע במה מדליקים וג' דברים, אבל בזמנינו אין מקפידים כ"כ להתפלל מוקדם ואין שייך טעם זה.

וכן הטעם משום המאחרים לא שייך בזמן הזה שמתפללים מאוחר ואין מי שיתאחר ולא יבוא לבית כנסת קודם תפילת מעריב שהרי צריך לפרוש ממלאכה קודם שקיעת החמה.

ואע"פ שברכת מגן אבות לא בטלה אע"פ שהטעם (משום מוזיקים) בטל משום שתקנת חכמים אינה בטלה לעולם,

ואמירת במה מדליקין הוא רק מנהג ומנהג אפשר שיתבטל
(פסקי הסידור קכט, הג' רא"ח נאה בסוף ספרו קצות השולחן).

מנגינת במה מדליקין – אומרים במנגינה של משניות (משנ"ב
סימן נ ס"ק ב).

הטעם שאין אומרים משניות של הטמנה בשבת (שבת פרק ד)

טעם א: מפני טורח הציבור, טעם אחר: לפי שגור של שבת
תקנו מפני שלום בית לכן הוצרך להזהירו יותר (אבודרהם ערבית
של שבת).

טעם אחר: לפי שרבו הצדוקים תלמידי ענן שחלקו על הדלקת
הנר והחמירו על בני אדם שיהיו יושבי חושך וצלמות, ולזה
תקנו לומר בערב שבת משנת במה מדליקין להוציא מלבם של
צדוקים, ולהגיד שהיא מצוה מדור לדור ומעולם לא הסתפקו
בזה אם מדליקים או לא, אלא הספק הוא במה מדליקין ובמה
אין מדליקין (בינה לעיתם כז).

אמר ר"א אר"ח ת"ח מרבין שלום בעולם

ומסיימים מאמר של ר"א אר"ח ת"ח מרבין שלום בעולם משום
שאמרו בשבת (לד, ב) דהא דתנן ומערבין היינו ערובי חצרות
ואמרין בירושלמי עירובין (פ"ג ה"ב) אר"י בן לוי לא התקינו
ערובי חצרות אלא מפני דרכי שלום וראה שם מעשה בב'
נשים שעשו שלום בניהם ע"י הערוב "הה"ד דרכיה דרכי נועם
וכל נתיבותיה שלום" לכן הסמיכן למשנת ומערבין מאמר
השלום כלומר החכמים שתקנו לנו ערובי חצרות הרבו שלום
בעולם (עיון תפילה בשם ר"ח ברלין).

טעם אחר: לפי שאין לומר קדיש אלא אחר דברי אנדה ובכדי
שיוכלו לומר קדיש אחר משנה זו אומרים דברי אנדה (משנ"ב
נד ס"ק ב).

יו"ט שחל בערב שבת

**נוהגים באשכנז שיו"ט שחל בערב שבת שאין לומר פרק במה
מדליקין (טור ער).**

למעם א – לפי שאומרים בפרק זה "עשרתם" ואין מעשרים
ביו"ט (ר' יחיאל אחיו של הטור, לבוש מנהגים כא).

למעם ב – כיון שביו"ט אין מרודים בשום דבר כי אם בבישול
והדלקה, ודבר זה עושים מבעוד יום לכן אין צריך להזהירם
כמו בשאר ערבי שבתות (פרישה ער ב).

ביו"ט שחל בשבת אין אומרים פזמון לכה דודי אלא "מזמור

שיר ליום השבת" ו"ה מלך".

והטעם: לפי שנאמר בו פני שבת נקבלה, והיו כמבייש את
יו"ט שדווקא פני שבת ולא יו"ט (בית דוד לר' יוסף דוד משאלינקי
ח"א סימן דסד).

טעם אחר: לא פלוג מיו"ט שחל להיות בערב שבת (לבוש ער
מנהגים כא, משנ"ב ער ס"ק ד).

נוסח ספרד – אומרים בלכה דודי שתי בתים ראשונים ושתי
בתים אחרונים,

והטעם: משום שיו"ט הוא זמן של שמחה ואין לעורר בו אבלות
על איחור הגאולה שזהו תוכן הפזמונים האמצעים קומי צאי,
התעוררי, משא"כ ב' פזמונים הראשונים והאחרונים תוכנם
הוא לקבל את השבת (אלף המגן תרכה נו).

שבת חנוכה

בטור מובא שבשבת חנוכה אין אומרים פרק במה מדליקין,
והטעם: לפי שמוזכר את פסולי השמנים שאסורים בשבת מה
שא"כ בחנוכה הם מותרים, ואין נוהגים כן (ט"ז ער).

יו"כ שחל בשבת אין אומרים משנת במה מדליקין

(משנ"ב ער ס"ק ה)

והטעם: כיון שא"א לומר עשרתם לפי שאין צריך לעשר
בשביל יו"כ שאסור באכילה ולמוצאי שבת יעשר אז.

טעם אחר: לפי שאומרים בפרק זה הדליקו את הנר שהוא
חיוב של שבת, משא"כ ביו"כ ששאינו חיוב להדליק הנר אלא
תלוי במקום שנהגו להדליק הנר מדליקים במקום שלא נהגו
אין מדליקים ואע"פ שנהגו להדליק כיון שיש שאומרים שאין
להדליק אין ראוי לומר במה מדליקין.

טעם אחר: לפי שאומרים בפרק זה הטמינו את החמין, וביו"כ
אפילו לדעה שאין איסור להטמין בערב יו"כ אין בזה מצווה
כמו בשבת כיון שלא אוכלים (שירי כנסת הגדולה ער ב).

טעם אחר: לפי שביו"כ אין נשמה יתירה (באר היטב ער בשם
כנה"ג ד).